

ISELJENIČKA PROBLEMATIKA U PISMIMA ANTE BIANKINIJA ANTI TRUMBIĆU (1903.)

Ljubomir ANTIĆ
Zagreb

UDK: 323.113(73=163.42)"190"(093)
930.25:929 Biankini, A.(044.2)
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 22. 9. 2004.

U radu se navode i kritički predstavljaju dva pisma koje je u jeku narodnoga antimađarskog pokreta 1903. uputio istaknuti iseljenički djelatnik u SAD-u dr. Ante Biankini jednom od najpoznatijih dalmatinskih političara, dr. Anti Trumbiću. Pisma imaju povjerljiv značaj: Biankini traži od Trumbića instrukcije kako se ponašati u situaciji kada se kao odgovor na mađarski pritisak, u zemlji i iseljeništvu (na poticaj iz domovine), pojavljuju zahtjevi za različitim, pa i najradikalnijim, odgovorima. Rezultatom dopisivanja može se smatrati uspostavljeni suradnički odnos, koji će imati reperkusije na kasnija politička zbivanja, osobito za Prvoga svjetskog rata. Uz informacije i ocjene iz političke sfere, Biankini piše Trumbiću i o općenitom stanju hrvatske iseljeničke skupine u SAD-u. Osobito skreće pozornost na iseljenički socijalni položaj, stupanj integracije u američko društvo, organiziranost, mentalitet, političku kulturu, odnos prema domovini, stanje druge generacije, kod koje se zamjećuje proces asimilacije, a bavi se i predviđanjima hoće li se i koliko iseljenika vratiti u domovinu. To ovim dokumentima daje posebnu vrijednost i čini ih relevantnim za objavljivanje.

✉ Ljubomir Antić, B. Vukasa 16, 10000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: ljubomir.antic@zg.htnet.hr

Epistolarna historiografija zauzima važno mjesto u povijesnoj znanosti. Kao prvorazredna povijesna vrela, pisma ponekad imaju presudnu ulogu u rekonstrukciji i ocjeni nekoga segmenta povijesti. Zbog toga sam se odlučio prezentirati i ocijeniti dva pisma koja je dr. Ante Biankini uputio iz Chicaga u Split dr. Anti Trumbiću 1903. godine. Historiografska vrijed-

nost tih pisama jest u adresatu i adresantu, kao i u samom njihovom sadržaju. Pisma se čuvaju u Arhivskoj ostavštini Ante Trumbića u sveučilišnoj knjižnici u Splitu.[1] Pisana su rukopisom, koji se zbog "doktorske" nečitkosti čitaju s priličnim naporom. Pisma navodim gotovo u cijelosti, držeći se izvornika, jedino interveniram u neke pravopisne i gramatičke pogreške koje bi mogle omesti preglednost teksta te izostavljam nečitke riječi, na što skrećem pozornost u navodu. Procjenjujem da izostanak nečitkih riječi ni u jednom slučaju ne iskrivljuje sadržaj rečenice niti bitno ometa razumijevanje njezina smisla. Inače, očito je da se Biankini, intelektualac i novinar, nije osobito trudio da prilikom pisanja korektno oblikuje misli. Za njega je ovo pismo isključivo "radna verzija".

Antu Trumbića nije potrebno posebno predstavljati. Dalmatinski je pravaš liberalne orijentacije. U vrijeme dopisivanja predsjednik je pravaškoga kluba u Dalmatinskom saboru i pokretač mnogih političkih akcija. Na pragu četrdesete godine života (rođen u Splitu 1864. godine), Trumbić se upravo profilira u vodećega hrvatskog političara.

Iz prvoga Biankinijevog pisma vidi se da mu je Trumbić na njega odgovorio, no to nam pismo nije dostupno, kao ni informacija je li Trumbić odgovorio na drugo Biankinijevo pismo.

Tko je Ante Biankini? Rođen je u Starom Gradu na Hvaru 1860. godine. Diplomirao je medicinu u Beču 1886. godine, a 1898. iselio se u SAD, živeći u Chicagu do smrti 1934. godine. Uz medicinsku praksu (kirurgija) bavio se i znanošću, istražujući na području kirurgije, eutanazije i ovisnosti. Djelatan je u društvenom i političkom životu hrvatskih iseljenika u SAD-u. Svoja stajališta iznosio je u čikaškim iseljeničkim listovima (*Hrvatska zastava*, 1914.-1916. i *Jugoslavenska zastava* 1917./18.), koje je sam izdavao, te u brojnim novinama u domovini. Osobito je politički zauzet uoči i za 1. svjetskoga rata, zalažući se za rušenje Austro-Ugarske Monarhije i stvaranje južnoslavenske države. Izabran je za predsjednika Jugoslavenskog narodnog odbora u SAD-u (Chicago, 1915.) te prvoga čovjeka Jugoslavenskog narodnog vijeća u Washingtonu (Pittsburgh, 1916.). Zbog zauzetosti u jugoslavenskom iseljeničkom pokretu u SAD-u bio je, 1916. godine, kooptiran za člana Jugoslavenskog odbora u Londonu. (U političkom životopisu Ante Biankinija važno je spomenuti da je bio mlađi brat Jurja Biankinija, svećenika, dugogodišnjeg urednika utjecajnoga zadarskog *Narodnog lista* te aktivnoga političara u Austro-Ugarskoj i prvoj jugoslavenskoj državi.)

Prvo pismo Trumbiću Biankini je poslao iz Chicaga 12. srpnja 1903. godine. Sadržaj pisma je politički, no vidi se da je riječ o dopisivanju poznanika. O tome ponešto govori uvodna rečenica:

> Baš vlaška godina, duga koliko grčka olimpijada da Ti nema traga ni glasa o meni; u to doba Tebi narasla i djeca,[2] a ja u zemlji slobode počeo stasati – no ostavimo tu jadikovku i hodimo na stvar.

Povod pismu je antimađarski narodni pokret, koji se u to vrijeme bio razmahao u Hrvatskoj. O čemu se radilo?

Od hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. godine Hrvati iskazuju nezadovoljstvo položajem u zajednici s Mađarima. Ono eskalira 1903. godine, kada se skupštinskim pokretom pokušava popraviti stanje, osobito na polju financija. Zastrašen početnim uspjehom, ban Karoly Khuen-Héderváry zabranjuje skupštine, nakon čega se nakupljeno narodno nezadovoljstvo pretvara u stihijske nemire. Oni su se osobito razmahali nakon krvoprolića u Zaprešiću na početku travnja, kada su žandari zapucali na seljake koji su skinuli mađarsku zastavu sa željezničke postaje. Nakon toga pokret se širi po cijeloj banskoj Hrvatskoj. Narod spontano napada sve ono što ga podsjeća na mađarsku dominaciju: razbija prozore omraženih mađarona, tjera mađarske činovnike iz ureda, pali mađarske zastave i Khuenove slike, a osobito se okomljuje na željeznice, razbijajući mađarske natpise kao simbole mađarizacije te rušeći telegrafske stupove i oštećujući zgrade. Režim je pokret gušio vojskom, prijekim sudovima, punjenjem tamnica… Prepušten sam sebi, jer se oporba nije znala niti usudila staviti na njegovo čelo, pokret zamire s početka kolovoza. Jedna od njegovih trajnih zasluga jest što je privukao pozornost europske javnosti, koja se prvi put snažnije zainteresirala za hrvatski problem u Monarhiji. U pokret se uključilo i hrvatsko iseljeništvo – mlado i dinamično na početku velikoga iseljeničkog vala, koji će potrajati do Prvoga svjetskog rata – koje pruža političku, moralnu i materijalnu pomoć ugroženom narodu u domovini, kao i onim političkim snagama koje je prepoznavalo kao zastupnike istinskih nacionalnih interesa.[3]

O tome Biankini piše Trumbiću:

> Da mi pratimo amo razvoj razvoj političkih odnošaja u Hrvatskoj svakom žilicom našeg srdca i to baš potenciranim čuvstvom jer daleko od iste i jer potlačena u borbi za obstanak. Ti ćeš nam vjerovati.
> K nama dolaze svakojaki glasovi koje kontrolirati ne možemo, a nemoguć bolje, hoćemo za sada da razvijemo našu djelatnost držeći budan narod i kupeći milodare za dosada stradalu braću.

U pismima Biankini pretresa dvije teme: stanje hrvatskog iseljeništva u SAD-u (demografsko, socijalno…) te političke odnose u iseljeništvu, s osobitim obzirom na njihovu vezu s domovinskim prilikama. Uočavajući bujanje hrvatskog iseljeništva u SAD-u, on kao i mnogi drugi u to vrijeme pokušava procijeniti što to znači za nacionalne, osobito političke, interese.

> Uslijed silne emigracije sa svih hrvatskih zemalja, osobito iz Banovine, i koja još uvijek danomice raste, selitba u ovakovom broju ne samo da postaje pogibelj narodna, već Amerika sa toliko brojnim hrvatskim elementom postaje i faktor politički sa kojim praktični političari mora da računaju.
> Žalibože mi toga do danas opazili nismo ter vidimo da smo malko ili ništa obaviješteni međusobno, osobito o pravcu, teku i razvoju naše hrvatske sadašnje politike.
> Doista ni amo o jednoj ozbiljnoj političkoj organizaciji nije bilo govora, jer trvenja i osobnosti uz neuki narod prevladali svukud.
> Ali usljed spojitbe oporbe,[4] te osobito usljed narodnog krvavog preokreta koji nas je zadivio, stali i mi raditi te okupljati sile za spas domovine i njezin politički preporod.

Očekujući za to pomoć iz domovine– zbog čega se i obraća Trumbiću – Biankini u nastavku daje sažet prikaz političkoga stanja u najznačajnijim središtima hrvatskih iseljenika u SAD-u. U njemu nalazimo važne informacije o mentalitetu, političkoj kulturi, socijalnoj raslojenosti, društvenoj organiziranosti, trenutačnom stanju adaptacije… hrvatskih iseljenika u SAD-u na početku XX. stoljeća.

> U Americi su sada 3 centruma naše inteligencije, dakle tri točke rada za hrvatstvo. Allegheny u Pennsylvaniji, New York u istoimenoj državi i Chicago u Illinoisu.
> 1) Allegheny je sjedište N./arodne/ H./rvatske/ Zajednice,[5] sa najvećim brojem doseljenika iz Hrvatske, uz nekoliko rodoljubnih župnika i nesložne jer neizkusne inteligencije. Narod je jako zaostao i brzo poprima tuđe zle navike.
> Zajednica je osiguravajuće društvo na narodnom temelju imade fond od kakovih 30.000$.[6]
> Sve borbe inteligencije idu za tim da se uzdrži prevlast i gospodstvo nad Zajednicom.
> 2) U New Yorku izlazi dnevnik pod imenom *N/arodni/ List*, vlastništvo nekog Zotti-a iz Kotora.[7] On imade banku i agenturu za putnike, te i on se htio dočepati Zajednice; odatle one jalove i dosadne borbe.
> Cielo je njegovo poduzeće affarizam koji dobro nosi, a jer se amo sve dobrom reklamom postići može, maskira cjelu stvar pod cimerom veliko-hrvatskog patriotizma i posao ide!
> Kolonija N. Yorska dosta je velika ali sastoji od Slavena, Austrijaka-Autonomaša, Istrana i Slavo-Dalmata.[8]
> I mi u Chicago, dakako imali smo naših borba, ali te su bile više mjestne, te su hvala Bogu i prestale.
> 3) Ovdašnja kolonija doista raštrkana broji kakovih 10 hiljada ljudi i ta zastupa zbilja veliku Hrvatsku i sve njezine manjkavosti en miniature – od svukud nas ima. Narod je dosta sviestan, ter uz energični rad i samopriegor dalo bi se od istog nešto izklesat.
> Vođe inteligencije su uz župnika Grškovića[9] istarskog Hrvata i Gjuro Mamek[10] social-demokrat iz Karlovca te siščani A. C. Janković i moja malenkost.

> Gršković je liberalni pop, starčevićanac, fini govornik i rutinirani političar.
> Mamek je kapacitet u radničkim pitanjima, vješt u govoru a i na peru a uz to podpredsjednik Zajednice i neodvisan od svake clique.
> A. C. Janković izvrstan je poznavalac amerikanskih okolnosti, tehnički menažer a la Morpurgo[11] za svako poduzeće a uz to glavni blagajnik N. H. Zajednice.
> O mojoj malenkosti, predpostavljajuć da ju poznaješ, neću govoriti.
> Pokazalo se sada prilikom nemira u Hrvatskoj da su te složne sile kadre prednjačiti svim ostalima i glede umnih sposobnosti i glede volje za rad, te bez hvalisanja možemo reći da Chicago danas vodi cjelu akciju i daje impuls u svim narodnim pitanjima.

U nastavku pisma Biankini najavljuje što oni u Chicagu namjeravaju učiniti na društvenom polju i time zadržati vodstvo među hrvatskim naseljima u SAD-u.

> Chicago hoće da radi i dalje bez obzira na desno ili lievo u korist hrvatskoj stvari, ter hoće:
> a) da podigne sviest i strašno izostalu izobrazbu narodnu
> b) da provede jednu sveobću organizaciju u zemlji
> c) da stvori list koji će imati pristupa u domovini i koji će raditi suglasno sa Hrv. strankom prava
> d) da sakupljene milodare od prilike kakovih 5 hiljada dolara do sada = (25 hiljada Kruna) namjeni escluzivno unesrećenoj siročadi, udovicam, braći stradaloj, inteligenciji upropašćenoj, djacim protjeranim… stavljajuć ih na razpoloženje vašem eksekutivnom odboru.[12]

Hrvati iz Chicaga imaju i veće ambicije. Kao i mnoge druge iseljeničke skupine u to vrijeme, oni žele izravno intervenirati u domovinsku politiku. U tu svrhu namjeravaju utemeljiti:

> pomoću Hrv. N. Zajednice jedan fond od kakovih 50.000 Kruna za nastajuće izbore u Hrvatskoj eda jedamput prestane ta sramota da hrvatski narod šalje u Sabor onakovu većinu, koja mu nieće sve i prodaje domovinu.
> Taj novac bi se imao izručiti po odaslanoj osobi jednom osobitom odboru te uložiti novčani fond na jednu banku kao dar američkih Hrvata, uvažujući istodobno sve njihove izražene želje.
> Ovu zadnju točku zagovaraju Chicažani, a zagovarati će ju i kao službeni odaslanici mislim dojduće nedjelje podpredsjedmnik Mamek i blagajnik Janković.

U nastavku Biankini piše o jednom zanimljivom razmišljanju koje se u to vrijeme, pod dojmom narodnoga pokreta u domovini, pojavilo u nekim drugim useljeničkim sredinama u SAD-u.

> Ali u Allegheny i Pittsburghu obstoji druga struja ljudi politički nezrelih i */jedna nečitka riječ/* dakle koji naginju na osnivanje nove domovine u Americi ter koji bi htjeli, ne računajuć okolnostim i faktorim obstojećim, da se čitav sabrani novac pak i onaj što bi morala darovati Zajednica, pokloni uz uvjet da se nabavi oružja, dinamita etc. t.j. da se podigne ustanak u Hrvatskoj.
> Toj njihovoj ideji nemalo je doprinio Sirovatka sa bombastičnim pismim iz Svajčarske i Mletaka, a istom se je pridružio mislim i pjesnik Tresić uz pjesnika novinarstva A. Jakića.
> Mi pače očekujemo od dana na dan Sirovatku amo.
> Sirovatka može biti zaslužan za raznijem djelatnosti i osobnu samozataju, ali ne znamo kako on dolazi da govori u ime naroda i da nam poput Napoleona razvija bojne osnove.
> Mi sa glavnim štabom u Hrvatskoj nemamo i nemogosmo imati doista drugih sveza ali obzirom da ste Vi preuzeli eksekutivni dio akcije, molimo Vas, pouzdajuć se u Vaše rodoljublje, da nam čisto i bistro javite, vladanja radi, šta je na stvari; križa /?/ li nam Sirovatka naše osnove koje Vama idu samo u prilog, a onda ne ostaje drugo već otresti ga se i desavuirati ga javno jer inače on mrči posao i kompromitira cjelu stranku.

Biankini ovdje informira Trumbića o nečemu čija je pozadina ovome dobro poznata. Naime, Sirovatkin nastup prema iseljeništvu vjerojatno je rezultat dogovora postignutog na tajnom sastanku u Veneciji (vjerojatno) 31. svibnja 1903. godine, kojemu je prisustvovao i Trumbić (Lovrenčić, 1972., 194-195). Sastanak na kojem su uz Trumbića bili Hinko Sirovatka (kao vođa Hrvatskog radničkog saveza), Frano Supilo te pjesnici djelatni u politici Ante Tresić Pavičić i Rikard Katalinić Jeretov, Milan Marjanović te neki drugi, imao je karakter dogovora kako da se dobije inozemna pomoć hrvatskoj politici. Historiografija dosad nije utvrdila o čemu se sve raspravljalo na tom sastanku, pa ne znamo odgovara li Sirovatkino "raspaljivanje" iseljenika raspravi i zaključcima ili tek ozračju skupa, za koje se može pretpostaviti da je bilo užareno. U svakom slučaju sam je skup ovlastio Sirovatku da otputuje među iseljenike u SAD s ciljem da ih poveže i organizira kako bi učinkovitije mogli politički i materijalno pomoći domovini.

Informacije o oružju, ustanku, "bojnim osnovama", "glavnom štabu"… zbunjuju Biankinija te traži objašnjenje od Trumbića.

> Zato Tebe ja baš molim obzirom na zaključke koji se imadu staviti i to čim prije, te obzirom da ćemo mi u Chicagu imati dne 16. augusta veliki sastanak i demonstraciju zbog pada Hedervary-a; da meni izvoliš odmah čim primiš ovo pismo odgovoriti što je na stvari, te da ja i moji drugovi budemo mogli na temelju tvojeg izvješća stupiti pred na-

rod dotično eks. Odbor ter mu raztumačiti svaku i poprimiti */jedna riječ nečitka/* odluke za upraviti sa preostalom svotom novca, koja će se bez dvojbe uz dobru agitaciju povećati znatno do tada.
Tvoje će pismo prama ovim informacijama sastavljeno uplivati i na zaključke Zajednice, koja će od tada birati i odaslati na ugovoreno mjesto svoje odaslanike.
Ovoliko sam našao shodno dojaviti u korist sveobće hrvatske stvari, kojoj si se Ti požrtvovno posvetio i koja nam svima jednako na srdcu leži.
Čekam dakle odgovora i to odma.
Pozdrav svim starim prijateljem i otačbenikom, sa strane moje i ovdašnjih prijatelja.
Dr. Biankini[13]

Drugo pismo Biankini je uputio Trumbiću iz Chicaga 10. listopada 1903. godine.[14] Iz njega se jasno razabire da mu je Trumbić odgovorio na prvo pismo. Štoviše, radilo se o "dugom i iscrpljivom izvješću". Također saznajemo da mu je Trumbić u međuvremenu poslao "brzojavni pozdrav za skupštinu" /N. H. Zajednice, op. Lj. A./ 16. kolovoza. Zadovoljan odgovorom, Biankini piše Trumbiću:

> Tvoje pismo mi je razjasnilo više od jedne nedokučive tajne te nekoje pojmove zagonetne koji se zbiše preko oceana */u domovini, op. LJ. A./* a nađoše odziva amo.

Time je ova korespondencija poprimila tajni karakter, a što se razabire iz sljedećega pasusa Biankinijeva pisma:

> Obzirom da je Gršković Frankovac a la Don Ivo Prodan,[15] C. A. Janković, supilovac, Mamek domovinaš etc, tvoje izvješće držao sam za sebe, ter sam samo nekoje stavke pisma citirao */jedna nečitka riječ/* bez pokazati pisma.

U nastavku Biankini opisuje političko stanje u iseljeničkim naseljima. S obzirom na način kako prelazi na tu temu, stječe se dojam da odgovara na upite iz Trumbićeva pisma. Biankini piše:

> New York je anti Frank; Allegheny-a se djeli na obzoraše, domovinaše, realiste i panslaviste, te mađarone (Dr. Kovačević rođak velikog župana) i Bosance (popovi ex fratri iz Bosne Rajić – Lauš) onda struja jugoslavenska – socijalistička i panruska.
> Oni svi pako prisižu na hrvatsko državno pravo, hoće revoluciju za postaviti na nogam veliku Hrvatsku, hoće skinuće dinastije Habsburgovaca, uništenje Niemaca, Mađara i Srba a k tome da se svi Hrvati u Americi u ime prosvjeda i */jedna nečitka riječ – možda trbuha/* naturaliziraju t. j. postanu Amerikanci.

Budući da je ovo pismo smirilo Biankinija, možemo pretpostaviti ili da je Sirovatka dramatizirao na svoju ruku ili da

je Trumbić relativizirao radikalizam koji je zacijelo dominirao na venecijanskom tajnom sastanku. Uostalom, poznavajući Trumbićev politički habitus, teško je pretpostaviti da bi on pristao na formalne zaključke koji bi rješenje hrvatskoga problema tražili u oružanom ustanku. Uzavrele strasti sa sastanka i u Hrvatskoj onoga vremena općenito Trumbić je Biankiniju prikazao vjerojatno kao stanje kaosa u kojem se roje svakakve ideje, pa i one o ustanku. Stoga mu ovaj odgovara:

> Tješi se dakle, pobratime stari, da ako je chaosa kod vas, amo imade bezglavlja i smušenjaštva na pretek; a zrak zemlje i duh slobode gdje svaki hoće da je nešto i svaki hoće da brblja, kao da ide u prilog raztrovanosti, zavisti, mržnji što je neuki narod ponio sobom iz domovine.
> Psihologično promatrajuć narod, vidiš u njemu dvie vrline nad svim ostalim: moralni kapital i odanost svojoj rodnoj grudi; fizično jak i krepak u odlučnom času nedostatak nauke i znanja uzrokom je da će se zanieti za sve i svakoga koji na njegovu neizkvarenu dušu upliva.
> A baš ovi /*jedna nečitka riječ*/ i /*vjerojatno*/ nostromi[16] koji su se od prije amo doselili kao piskari, žurnalisti, agenti a i neki veleučeni, drže narod i vode ga po svojem ćeifu, izrabljivajući ga za se.
> Nema dvojbe da je narod po jeziku, krvi i vjeri ostao jedan te isti; ali je razna kultura, uplivi susjedstva, razne vlade, uzgoj svećeništva i upliv soldateške tuđe ostavio traga i mana koje za iztrjebiti hoće se vremena, jedinstvenosti vlade, škole, kulture eda u odlučnom času se separatizam i regionalizam podneblja, granica pokrajina te grada i sela nadvlada.
> Dočim se primorac, dalmatinac etc. odlikuje nestalnošću, neupućenjem, krivom shvaćanju političkog pravca u obće, pače ostanci stare taljanštine šire ideje pravog Dalmatinca ili Krstića,[17] pak i austrijanštine, sa druge se strane tjera politika stolo-ravnateljstva na veliko, ter bi svako htio kad nije mogao kod kuće da postane pa makar na polu amerikanske politike, velikim političarom.
> Dočim su prvi indiferentni i škrti, drugi su trošni i podaju se rado piću odakle izvor toliko svađa, nemorala i razuzdanosti.

U nastavku Biankini se nakratko udaljuje od politike, razlaže o integraciji doseljenih Hrvata u američko društvo te amerikanizaciji naraštaja rođenog u Americi.

> Amerikanci pružaju tako rečenu slobodu kod pjanduranja i orgija kod plesova i parada odatle se narod zanese za novo što nije kod kuće imao.
> Narod amo bolje zaslužuje te bolje i raskošnije živi i to od plate do plate; prama tome veće potribe i luksuz a surazmjerno rastu i djeca – Kad se djeca udome i ponarastu a kad otac postara, onda nitko više ne misli za domovinu, po onoj *ubi patri ibi bene*– .

Škole i ambient prave sve ostalo, ter tako druga generacija najbolji je kontingent za amerikansku narodnost.
U ovome leži pogibelj sadašnje i ovakove imigracije; larma i pjeva o domovini za prvo vrieme, kad ga obitelj pritisne i kad se udomi 75% je izgubljeno za mater domovinu.
A Bogu je plakati da će toliko i zdrava i čila naroda pasti u tuđe ruke; jer tko sa jednog tko sa drugog malo će ih se sretno ili konačno u staru postojbinu vratiti, vjeruj meni.[18]
Ja sam još prije 5 godina upozorio ljude u Zagrebu, ali od tome mukaet.

Vrativši se opet na polje politike, Biankini piše:

Da u narodu imade još zdrave klice i materijala izvrstna za borbu dokazali su i zadnji događaji, ter odziv i saučešće amo. U tom pogledu nema dvojbe rat na Mađara bilo bi još jedno sredstvo da bi se veliki dio naroda da zainteresirati za povratak u domovinu.
Ta žica ili ta usisana narodna mržnja uvijek je budna, na istu se može u svako doba apelirati; ona ugasnuti neće.
Drugo je pitanje naše istrošene, kržljave inteligencije koja se je */nekoliko nečitljivih riječi/* u ruke tuđina.
I ja sam s tobom da su sve ove istrošene lumbarde odigrale svoju ulogu, ter su samo na putu zdravom i narodnom razvoju političkog našeg života, pa ma dje one bile i kako se krstile u redovim sadašnje opozicije u Zagrebu.
Sreća da će ih mladi naraštaj pokopati čim prije, ali tute se hoće borbe i jada, a svietski događaji hoće sloge, pripreme i odvažnosti.
Mene veseli da ste vi na vrieme mislili tu potrebu te da ste prenieli središte akcije u Splitu dje je više poleta i šireg shvaćanja uz srdce junačko i zdrelosti političke. Samo dalje i da bog */jedna nejasna riječ/*.
Već su počele dolaziti amo glasine i pisma da se prinosi ne šalju austrijancem[19] već samo u Zagreb; bilo je i nekojih u našem odboru za to ali valja reći pravo svi pak i Don Niko Gršković koji pripoznaje kukavnu ulogu stranke */nekoliko nečitkih riječi/* u sabornici za borbu kad je narod svoju krv prolivao -, svi smo bili da se novac šalje na tvoju adresu u Splitu.
Dakle prošle nedjelje držali smo sjednicu Chicažke Narodne Obrane, po izvješću blagajnika sakupljeno je svega što od pojedinaca što od odsjeka Zajednice 7722 dollara.
Tebi je odmah odposlano chekom bankovnim svota od 8439 kruna kojom je vlastna bila zazpolagati Chicažka Narodna Obrana.
Još preostaje kakovih 7 000 koje će također biti otposlane na tvoju adresu a to po nalogu predsjednika Zajednice iz Allegheny-a jer kako si dobro shvatio Janković je blagajnik chicažkog odbora i N. H. Z. u Allegheny-u isti stanuje u Chicago.
Sa tim se je narodna obrana chicaška raspustila i pretvorila u Hrvatski savez za državu Illinois i to kao početak osnutka za cijelu zemlju sa istima ljudima kao N. Obrana.[20]

Konačan račun biti će poslan i tiskan na */jedna riječ nečitka/*; molim te da o tome bude spomena u novinam jer su ljudi jako tašti te ih valja svih a osobito Chicaški odbor pohvaliti; isto ti piši uz potvrdu na A. C. Jankovića ili na mene liepo zahvaljujuć se narodu, moleć da mu se to pročita i */jedna riječ nečitka/* da ga vam (Odboru splitskom) ne uzkrati podporu za u buduće.

Sa velikom diplomacijom i popuštanjem zadobili smo glavni odbor N. H. Z. da se i on odluči za jednu podporu, rek /?/ da se je odlučilo za sada poslati na odbor splitski 5000 talira ili 25.000 Kruna, to bi bilo za osnutak onog narodnog fonda o kojem sam ti govorio; ako nam oni o tome ne bi ništa javili upravite po uviđavnosti, po svoj prilici da neće poslati osobe tamo – Taj novac može već tamo za jedno 30 – 40 dana.

Napišite lukavo, fino i diplomatski pismo na Petra Pavlinca glavnog predsjednika N. H. Zajednice u Allegheny (bivši opančar kod kuće, amo politikaš i predsjednik su 500 $ plaće) pak uložite kao I. isu */od hise = udio, kvota, op Lj. A./* dostavljen novac, tako će te ih prisilovati da svake godine razpišu jedan namet */nekoliko nečitkih riječi/* na svakog Zajedničara i to je svake godine svota novca.

Recite im jer su neizmjerno tašti, da su veliki i pametni ljudi te da će ih domovina ubrojiti u svoje velike dobročinitelje; pohvali njihov rad i veliku organizaciju (valja reći najveću hrvatsku na svietu) – Suviše recite da će te si držati svojom dužnošću obavjestiti o svakom pokretu u Domovini glavnog predsjednika */ostatak rečenice nečitak/*.

Uložite ovaj novac (25.000 Kruna) i ono što će eventualno još stići pod imenom = Dar Narodne hrv. Zajednice u Allegheny pod predsjedništvom Petra Pavlinca (biti će valjda opet predsjednikom) poklonjen odboru u Splitu za narodne potrebe dana t. i tog.

Po svoj prilici morat ćemo za to mi Chicažani uzeti sve griehe uprave Zajednice i */jedna riječ nečitka/* batine sa strane Zotti-a i Alleghenskog političkog kluba, ništa za to; nikad bolje nagrađeno političko dobro djelo kao za ovu svetu stvar.

Hinko Sirovatka mjesto da nas je organizirao strašno je razplamtio strasti svojim dolaskom.

Zotti je htio biti predsjednikom Hrvatskog saveza a pomagao mu je neki */jedna nečitka riječ/* Dr. Pavelić i to za to da se njegova parobrodarska tvrtka okoristi, drugo da on kod dojdućih izbora predsjednika dobije bakšiš za demokratske hrvatske glasove koji bi on svojim uplivom odveo dotičnoj stranci.

I to bi bio */jedna – vjerojatno francuska – riječ nečitka/* od nekoliko hiljada dollara. Zato i naš delegat Gršković u N. York kao i */jedna riječ – osobno ime (?) nečitka/* bili su za to: New-Yorkam delendam esse.

Iz zahvalnosti predsjednik se je Zajednice približio nama kao alleircima, a zagovorom Mameka odlučilo se da će glavni odbor glasovati gori rečenu svotu i odposlati svojedobno na tebe.

Sirovatka je bez posla a drži se Allegheny; N. List Zottiev silno navaljuje ali se on dosta čedno drži do sada.
Jedan je odbornik rekao kad je čuo da dolaze Tresić i Radić[21] iz domovine: lahko je da dođu ali težko će biti riešiti se te gospode.
Dokazalo se je dakle da je Alleghenski odbor sve što je bio sakupio 500 talira poslao svojedobno Sirovatki u Ljubljanu, te da je on sa tim novcem došao amo a Tresić otišao u Pariz, a nastradalim od toga niti novca. Kašnje narod u Allegheny dje ga imade do 80 hiljada nije htio dati ni centa; ter je sve ostalo na Chicažki odbor, tu je grad Chicago po sebi dao 2000 $ (dolara).
Kad se je Alleghensky odbor blamirao onda je htio da mi ne šaljemo vam novac, tu su htjeli učiniti sve /…/ za pokriti deficit i sramotu, kad to nije */jedna nečitka riječ/* onda udri po nami-
Ovo ti je slika napravljena amo – glavno je u ovome da je ipak nešto učinjeno za stvar; a to je utješljivo.
Pozdrav svim odborašem u Splitu, nek rade /…/ na njima je red, a vremena ozbiljna – Tebi želim liepo zdravlje ter podpuni uspjeh tvojeg */nečitki medicinski izraz/* ne želudcu od Karlovih Vara.[22]
Piši jer rado čujem što se zbiva na te naše strane; a Split je tako blizu mojemu Starigradu pak vas svih redom često u duhu vidim pred očima kao stare znance i prijatelje. Moja te supruga Zlata liepo pozdravlja i rado spominje; oprosti ako me je kronologija izdala te sam te ubrojio među oženjene.
Dakle šaku ruke i hrvatski pozdrav od odanog ti prijatelja

Dr. A. Biankini

Eventualni nastavak ovoga dopisivanja nije mi poznat. Sigurno je da su Biankini i Trumbić nastavili svoj politički put po istom kolosijeku. Trumbić je vjerojatno već u vrijeme ovoga dopisivanja razmišljao o politici *novog kursa*, koju će promovirati 1905. godine, dok će se Biankini profilirati u vodećega političara jugoslavenske orijentacije u hrvatskom iseljeništvu.

BILJEŠKE

[1] Registarska oznaka dokumenta je 402/3.

[2] Biankinijeva informacija o Trumbićevoj djeci je netočna. Trumbić tada još nije u braku, a ni u kasnijem braku nije imao djece. Zbog ove nespretnosti Biankini se ispričava Trumbiću na kraju drugoga pisma.

[3] U povodu stote obljetnice pokreta, 2003. godine u Zagrebu je održan znanstveni skup o toj temi. U pripremi je zbornik referata s toga skupa.

[4] Misli na ujedinjenje oporbe, koja je 1902. počela stvarati tzv. Koaliranu opoziciju ili Hrvatsku opoziciju.

[5] Narodna hrvatska zajednica kao potporna iseljenička udruga utemeljena je 1894. godine u Allegehenyju. Od 1926. godine do danas djeluje pod imenom Hrvatska bratska zajednica, a sjedište joj je u Pittsburghu.

[6] Neki čitatelj pisma, možda Trumbić, ovdje je dopisao "= 15.000 K", što znači tadašnju vrijednost austrijskih kruna.

[7] Franjo Zotti je iznimna pojava u hrvatskom iseljeništvu. Osim *Narodnog lista*, posjedovao je i više drugih novina te banke i parobrodarske agencije. Jedno vrijeme kontrolirao je i Narodnu hrvatsku zajednicu, kojoj je predsjedao od 1906. do 1908. Njegov bankrot 1908. oštetio je mnoge hrvatske štediše. To je izazvalo velik skandal, pozadina kojega nikad nije do kraja rasvijetljena. Zottija se napadalo kao kriminalca, a on je bankrot objašnjavao gospodarskom krizom koja je bila zahvatila SAD.

[8] Došavši u SAD prije završetka procesa nacionalne integracije, hrvatski iseljenici (osobito iz Dalmacije), nacionalnu pripadnost u to vrijeme iskazivali su često raznim imenima: regije (Dalmatinci, Istrani), države iseljenja (Austrijanci ili Austrijanke) i rase (Slaveni, Slavjani, Slavi, Slovinci…).

[9] Niko Gršković rođen je u Vrbniku 1863. Doselio se u SAD 1901. Bio je djelatan u crkvenom i društvenom životu hrvatskih iseljenika. Osobito se isticao kao izdavač i urednik iseljeničkih novina, u kojima je i sam mnogo objavljivao. Napustio je svećeničko zvanje.

[10] Juraj Mamek po zanimanju je bio krojač. Jedan je od osnivača radničkoga pokreta u Hrvatskoj. Doselio se u SAD 1893. te nastavio djelovati u sklopu organiziranoga radništva.

[11] Vjerojatno misli na Vida Morpurga, splitskoga političara, nakladnika i bankara. Kao pripadnik Narodne stranke, koju je izdašno pomagao, bio je zastupnik u Dalmatinskom saboru u Zadru.

[12] Radi se o splitskom Odboru građana za prikupljanje novčanih priloga za stradale u narodnom pokretu u banskoj Hrvatskoj, u kojem je Trumbić bio blagajnik.

[13] Pismo je pisano na 6,5 stranica, a na svakom papiru je memorandum: Dr. A. Biankini, 3213 Indiana Ave. Chicago.

[14] Ovo pismo pisano je na 10,5 stranica s istim memorandumom na svakoj stranici.

[15] Ivo Prodan je svećenik i dalmatinski pravaš. Za pravaškoga raskola približio se Franku, osnovavši Čistu stranku prava u Dalmaciji.

[16] Nostromi su predradnici na brodu: jedan za mornare na palubi ("vođa palube"), a drugi za one koji rade u strojarnici ("vođa stroja").

[17] Radi se vjerojatno o istarskom političaru koji je u to vrijeme zagovarao istarsko autonomaštvo, odnosno istrijanstvo.

[18] Prema nekim procjenama, do Prvoga svjetskog rata u Hrvatsku se vratilo oko 20 posto iseljenika.

[19] Misli se na austrijski dio Monarhije – u Split, Ljubljanu…

[20] Tadašnji pokušaj stvaranja Hrvatskog saveza kao iseljeničke krovne organizacije nije uspio. On će biti utemeljen tek 1912. godine.

[21] Stjepan Radić (ako se na njega misli) nije doputovao u SAD. Ante Tresić Pavičić doputovat će nešto kasnije, a vjerojatno najznačajniji rezultat boravka među iseljenicima u SAD-u bit će putopisna knjiga "Preko Atlantika do Pacifika", Zagreb, 1907.

[22] Odmaralište i lječilište u Češkoj, kamo je odlazio Trumbić i mnoge druge ugledne osobe iz Hrvatske onoga vremena.

LITERATURA

Antić, Lj. (2002.), *Hrvati i Amerika*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada.

Čizmić, I. (1974.), *Jugoslavenski iseljenički pokret u SAD i stvaranje jugoslavenske države 1918*, Zagreb, Institut za hrvatsku povijest.

Lovrenčić, R. (1972.), *Geneza politike "novog kursa"*, Zagreb, Institut za hrvatsku povijest.

Petrinović, I. (1986.), *Ante Trumbić, Politička shvaćanja i djelovanja*, Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske.

Emigrant Issues in Ante Biankini's Letters to Ante Trumbić (1903)

Ljubomir ANTIĆ
Zagreb

Quoted and critically presented in the paper are two letters written in the midst of the popular anti-Hungarian movement in 1903 by the eminent emigration official in the US dr Ante Biankini and addressed to one of the most renowned Dalmatian politicians dr. Ante Trumbić. The letters are confidential in character: Biankini is asking Trumbić for instructions on how to react to different or even the most radical solutions in the country and diaspora (encouraged from Croatia) to growing Hungarian pressure. As a result of this correspondence a cooperative relationship was established, which was to have repercussions on later political events, especially during the First World War. In addition to information and assessment in the political sphere, Biankini writes to Trumbić about the general state of Croatian emigrants in the US. He especially turns his attention to the emigrants': social status, degree of integration into American society, organisation, mentality, political culture, relationship towards the homeland, the state of the second generation in which the process of assimilation can be observed and he also deals with predictions as to whether and how many emigrants will return to their home country. This gives the documents in question special value and makes them relevant for publication.

Die Auswandererproblematik in den Briefen Ante Biankinis an Ante Trumbić (1903)

Ljubomir ANTIĆ
Zagreb

Der Artikel präsentiert auf kritische Weise zwei Briefe, die Dr. Ante Biankini, namhafter kroatischer Emigrant in den USA, an Dr. Ante Trumbić, einen der bekanntesten dalmatinischen Politiker, richtete. Die Schreiben entstanden in einer Zeit, als

die gegen die ungarische Vormachtstellung in Kroatien gerichtete Volksbewegung in vollem Schwunge war (1903). Die Briefe sind von vertraulichem Charakter: Biankini bittet Trumbić um Anweisungen zu Vorgehensweisen in einer Lage, in der im Mutterland und in der Emigration (auf Anregung aus der Heimat) Forderungen laut wurden, dem ungarischen Druck auf unterschiedliche Weise und selbst mit radikalen Mitteln gegenüberzutreten. Als Ergebnis dieses Briefwechsel entstand ein kooperatives Verhältnis, das sich auch auf spätere politische Ereignisse, zumal in den Jahren des Ersten Weltkrieges, auswirken sollte. Neben Informationen und Stellungnahmen aus der politischen Sphäre übermittelt Biankini Trumbić auch Angaben zur allgemeinen Lage der kroatischen Emigranten in den USA. Er verweist vor allem auf ihre gesellschaftliche Stellung, das Ausmaß ihrer Integration in der amerikanischen Gesellschaft, die Art und Weise ihrer Organisiertheit, ihre Mentalität, ihre politische Kultur, ihr Verhältnis zum Mutterland, ferner auf die Stimmung innerhalb der zweiten Einwanderergeneration, bei der bereits ein Assimilierungsprozess wirksam war; Biankini stellte außerdem Mutmaßungen darüber an, ob und wie viele Einwanderer nach Kroatien zurückkehren würden. Dadurch erhalten diese Dokumente einen besonderen Wert und verdienen es, veröffentlicht zu werden.